

7. Alliansregeringen: 1990-talets reformer i 2000-talets tappning

Drygt tio år efter Bildtregeringen kom åter en borgerlig regering att styra Sverige. Mycket hade hänt sedan 1994, inte minst hade EU-inträdet och den ökade globaliseringen kommit att påverka landet. Den svenska ekonomin hade återhämtat sig efter 1990-talets kris och börsen steg från it-bubblan fram till finanskrisen 2008. I befolkningen uppstod en klyfta mellan dem som trots den ekonomiska återhämtningen blev kvar i arbetslöshet och dem som gick vidare till högre studier eller arbete.⁴⁶² Politiskt hade Socialdemokraterna styrt landet först under Ingvar Carlsson och från och med 1996 Göran Persson. Vad gäller högskolepolitiken hade Thomas Östros fortsatt Thams arbete, men också slagit in på en lite annan bana till följd av den höga ungdomsarbetslösheten. Det som kallades Kunskapslyftet⁴⁶³ var, liksom treåriga gymnasieprogram och breddad rekrytering till högskolan, alla satsningar som skulle möjliggöra för fler att få en utbildning och för Sverige att förbli en ”kunskapsnation”.⁴⁶⁴ Argumenten för utbildningssatsningarna tog dels sin utgångspunkt i Socialdemokraternas övergripande mål full sysselsättning, dels kunde de kopp-

462. Östberg & Andersson, 2013, s. 366f, 393f, 425.

463. Kunskapslyftet var en satsning som vände sig främst till vuxna som saknade gymnasiekompetens. Se regeringens proposition 1995/96:222, *Vissa åtgärder för att halvera arbetslösheten till år 2000, ändrade anslag för budgetåret 1995/96 finansiering m.m.*, Stockholm, 1996, kap. 6.

464. Riksdagens protokoll 1999/2000:2, 2§ Regeringsförklaring, anf. 3 av Göran Persson (S), s. 2; regeringens proposition 2000/01:3, *Forskning och förnyelse*, Stockholm, 2000, s. 37, 161; Östros, Thomas, ”Lyckad satsning på utbildning går vidare”, *Göteborgs-Posten*, 2004-08-04.

las till EU:s strategi om livslångt lärande. I båda fallen handlade det om att få fler personer i arbete genom vidareutbildning.⁴⁶⁵

Under början av 2000-talet skedde partiledarskifte i tre av de borgerliga partierna. Förändringen ledde, enligt partiledarnas memoarer, till att det fanns en ny möjlighet att sondera terrängen för ett djupare samarbete mellan partierna.⁴⁶⁶ År 2004 beslutade de dåvarande oppositionspartierna Moderaterna, Centerpartiet, Folkpartiet och Kristdemokraterna sig för att enas i en allians med siktet på maktskifte vid det kommande valet. De lyckades med sin föresats och stod som valvinnare 2006. Statsminister blev Fredrik Reinfeldt (M), medan två folkpartister – Lars Leijonborg och Jan Björklund – tog över ledningen av Utbildningsdepartementet, Leijonborg som utbildningsminister och Björklund som skolminister.⁴⁶⁷ Av regeringsförklaringen 2006 framgick det med tydlighet att det politiska målet för Allians för Sverige var jobbens och företagets tillväxt. Genom att fokusera på entreprenörskap och ökat företagande drev man en politik med målsättning att få fler i arbete och ”bryta utanförskapet”.⁴⁶⁸

I detta kapitel behandlas högskolepolitiken under åren 2006–2014, framförallt analyseras hur den nya borgerliga regeringen förhöll sig till 1990-talets reformer. En viktig utgångspunkt är att klarlägga i vilken omfattning den förda allianspolitiken var en fortsättning på borgerliga tidigare utbildningsförslag.

465. Östros, Thomas, ”Den svenska modellen och den socialdemokratiska sysselsättningspolitiken”, *Ekonomisk Debatt*, 2010 38(5), s. 47, 57; Nordin, Andreas, *Kunskapens politik: En studie av kunskapsdiskurser i svensk och europeisk utbildningspolicy*, Linnaeus University Press, Linnéuniversitetet, Växjö, 2012, s. 21, 126–129; Dahlstedt, Magnus, ”I val(o)frihetens spår: Segregation, differentiering och två decennier av skolreformer”, *Pedagogisk forskning i Sverige* 12(1), 2007, s. 28f.

466. Reinfeldt, Fredrik, *Halvvägs*, Bonnier, Stockholm, 2015, s. 179f; Olofsson, Maud & Håkansson Boman, Catharina, *Jag är den jag är*, Wahlström & Widstrand, Stockholm, 2014, s. 57, 89f, 98; Leijonborg, 2018, s. 73f.

467. Leijonborg, 2018, s. 274; Reinfeldt, 2015, s. 221ff.

468. Riksdagens protokoll 2006/07:6, 1§ Regeringsförklaring, anf. 1 av Fredrik Reinfeldt (M), s. 1, 14; Allians för Sverige, *Fler i arbete – mer att dela på*. Valmanifest, 2006, s. 4.

Kunskap, frihet och kvalitet

Alliansregeringens mål för utbildningspolitiken handlade om att ”sätta kunskap i centrum och satsa på kvalitet”. Därmed skulle inte bara elever lämna skolan rustade för det som krävdes av dem ”som medborgare och i arbetslivet”, utan Sverige skulle som land stärka sin position som ”forskningsnation”.⁴⁶⁹ Alliansens forskningspolitiska intention presenterades redan i september 2005. Där lyftes följande punkter fram:

- att garantera förutsättningarna för en högre utbildning i världsklass
- att garantera den högre utbildningens och forskningens frihet
- att skapa förutsättningar för utveckling och bibehållande av starka och självständiga lärosäten
- att fokusera på kvalitet i den högre utbildningen
- att ge lärosätena och studenterna goda förutsättningar för internationellt samarbete och utbyte.⁴⁷⁰

Det är tydligt att punkterna bygger vidare på 1990-talets valfrihetsidéer, därutöver ville man satsa på excellenta forskningsmiljöer. Motiven för det senare beskrivs i Alliansens valmanifest med orden ”[d]e bästa forskningsmiljöerna ska premieras och universiteten ges större frihet för att minska den politiska styrningen av forskningsanslagen”.⁴⁷¹ Även denna gång fanns det ideologiskt drivna begrepp i högskolepolitiken. I en gemensam motion från de fyra Allianspartierna stod det: ”Vi vill avpolitiserat universitets- och högskolestyrelserna och öka lärosätenas frihet att själva råda över verksamheten.”⁴⁷² Precis som under 1990-talet motiverades reformerna inom högskolepolitiken med att Sverige var beroende av välutbildad arbetskraft för att klara den internationella konkurrensen och därmed skapa ekonomisk tillväxt.⁴⁷³

469. Riksdagens protokoll 2006/07:6, 1§ Regeringsförklaring, s. 1, 8f. Citat s. 1.

470. Motion 2005/06:Ub1 av Ulf Nilsson m.fl. (FP, M, KD & C), *Med anledning av prop. 2004/05:162 Ny värld, ny högskola*, s. 1.

471. Allians för Sverige, 2006, s. 19.

472. Motion 2005/06:Ub1, s. 2.

473. Motion 2005/06:Ub1, s 5.

Frihetsgraden handlade om att lärosätena själva skulle ha makt över vilka utbildningar de gav och vilka de anställde. Därigenom kunde lärosätet satsa på de områden det var bäst på, vilket i sin tur innebar att högskolelandskapet blev mer differentierat och pluralistiskt.⁴⁷⁴ Dåvarande statssekreteraren för högre utbildning Peter Honeth har, i en intervju med mig, sagt att det finns ett värde i att universiteten och högskolorna utformar utbildningen på sinsemellan olika sätt. Utifrån den borgerliga regeringens ideologi fanns det därför både praktiska och principiella skäl till att staten inte styrde hur verksamheten bedrevs. Denna typ av avreglering, där man låter lärosätena besluta om hur verksamheten bedrivs, är som Honeth uttryckte det ”kärnan av den akademiska friheten”.⁴⁷⁵ Återigen var förhoppningen att konkurrensen mellan lärosätena skulle leda till utbildning i världsklass.⁴⁷⁶ Målet var att göra högskolor och universitet självständiga och att låta lärosätena själva välja ledamöter till sina högskoleledningar. Därigenom skulle högskolesektorn bidra ”med en fristående samhällskritik och en självständig kunskapsproduktion”.⁴⁷⁷

År 2007 gav regeringen Daniel Tarschys i uppdrag att utreda hur ”en eller flera nya verksamhetsformer för statliga universitet och högskolor som reglerades av högskolelagen” skulle kunna komma till stånd.⁴⁷⁸ I december 2008 lade den särskilda utredaren fram betänkandet *Självständiga lärosäten* i vilket han föreslog att universiteten och högskolorna skulle upphöra att vara förvaltningsmyndigheter och istället få en ny organisationsform: så kallade självständiga lärosäten. Förändringen skulle innebära att lärosätena själva som juridiska personer bestämde över ”sina egna strategiska program och vetenskapliga profil” samtidigt som den statliga finansieringen fortsatte. Skillnaden var att ”relationen mellan staten och lärosätena” skulle baseras ”allt mindre på normgivning och alltmer på fleråriga avtal”.⁴⁷⁹ Därtill skulle högskoleförordningen upphävas och ”ansvaret för utvärdering och kvalitetskontroll” vila på lärosätena

474. Motion 2005/06:Ub1, s. 8.

475. Intervju med Peter Honeth 2021-04-28.

476. Motion 2005/06:Ub1, s. 8f.

477. Motion 2005/06:Ub1, s. 8.

478. SOU 2008:104, s. 3, 13, 53.

479. SOU 2008:104, s. 13, 152f, 160ff. Citaten från s. 13.

själva. Likaså föreslogs det i Autonomiutredningen att Akademiska hus skulle ägas av universiteten och högskolorna tillsammans genom ett holdingbolag.⁴⁸⁰

Peter Honeth anser att Tarschys förslag var intressant, men att införandet av en helt ny offentligrättslig form hade varit alltför komplicerat.⁴⁸¹ Flera remissinstanser var inne på samma linje. Högskoleverket menade att det behövdes en ”djupare problemanalys” innan något beslut togs.⁴⁸² Andra, som Vetenskapsrådet och Karolinska institutet, avstyrkte helt idén om en ny myndighetsform och menade att en avreglering kunde ske inom ramen för den rådande myndighetsformen.⁴⁸³ Förslaget mötte även motstånd från Regeringskansliet, inte minst satte Finansdepartementet sig på tvären.⁴⁸⁴ Finansdepartementet, som inom regeringen har i uppdrag att bevaka att statens medel används effektivt, ansåg att den föreslagna organisationsformen skulle göra det svårare för statsmakterna att styra lärosätena. Följden blev att det förslag som kom att läggas fram blev alltför försiktigt för att innebära någon större förändring.⁴⁸⁵

I propositionen *En akademi i tiden* argumenterades det för att bestämmelserna gällande fakultetsnämnder och särskilda organ utgjorde ”en alltför detaljerad styrning av universitetens och högskolornas interna organisation” och att förfarandet inte stämde ”överens med regeringens ambition att ge dem större frihet och självbestämmande”.⁴⁸⁶ Målet var fortfarande att det skulle vara upp till varje universitets- och högskoleledning att bestämma över den interna organisationen.⁴⁸⁷ Av den anled-

480. SOU 2008:104, s. 14, 168, 210–213.

481. Intervju med Peter Honeth 2021-04-28.

482. Högskoleverket, remissyttrande till *Självständiga lärosäten* (SOU 2008:104), Stockholm, 2009. Citat s. 1.

483. Se exempelvis Vetenskapsrådet, remissyttrande till *Självständiga lärosäten* (SOU 2008:104), Stockholm, 2009. Jämför regeringens proposition 2009/10:149, s. 19.

484. Samuelsson, MarieLouise, ”Autonomiutredningen väcker fortsatt livlig debatt”, *Universitetslärares*, 2009-03-01.

485. Intervju med Peter Honeth 2021-04-28; regeringens proposition 2009/10:149, s. 21f. Se även Samuelsson, MarieLouise, ”Plikten att lyda regeringen inte bra för akademien”, *Universitetslärares*, 2014-12-01.

486. Regeringens proposition 2009/10:149, s. 31.

487. Regeringens proposition 2009/10:149, s. 14f.

ningen ville regeringen Reinfeldt upphäva de delar av högskolelagen som reglerade fakultetsnämnd och särskilda organ.⁴⁸⁸

När planen grusades sökte regeringen Reinfeldt nya vägar för att ändå öka självständigheten inom sektorn. En sådan var att föreslå inrättande av högskolestiftelser. Argumentet för att göra detta var att den myndighetsform som de flesta universitet och högskolor bedrevs i inte var ”tillräckligt flexibel för lärosätenas skiftande behov”.⁴⁸⁹ Enligt Peter Honeth var Alliansregeringens ambition att få ytterligare några lärosäten – helst något av de stora universiteten eller fackuniversiteten – att bli fristående.

Mångfalden och spetskompetensen skulle, ansågs det, öka om fler lärosäten fick samma möjligheter att bli fristående som Chalmers tekniska högskola och Högskolan i Jönköping hade fått. Någon närmare förklaring av på vilket sätt mångfalden och spetskompetensen skulle öka gavs inte. I en motion från företrädare för de fyra borgerliga partierna stod det enbart att de två stiftelsehögskolorna hade utnyttjat ”friheten på det konstruktiva sätt som både studenterna och samhället” förväntade sig och uppskattade.⁴⁹⁰ Det hela strandade på att det inte fanns förutsättningar att ge de nya högskolestiftelserna samma ekonomiska startkapital som när löntagarfondsmedlen nyttjades för liknande ändamål under 1990-talet.⁴⁹¹

Alliansregeringen var även oroad över att den kraftiga utbyggnaden av nya högskolor hade skett på bekostnad av utbildningens kvalitet och att resurserna alltför mycket hade kopplats ihop med studentgenomströmningen. Precis som under 1990-talet var den borgerliga regeringens motto att kvantiteten aldrig kunde trumfa kvaliteten. Därför var det, enligt regeringen, bättre att satsa på andra typer av utbildningar vad gällde nybörjarkurser eller preparandkurser. Ytterligare ett sätt att öka kvaliteten som lyftes fram var att såväl lärosäten som enskilda utbildningar skulle utvärderas på ett mer adekvat sätt. Högskoleverket fick därför i uppdrag

488. Regeringens proposition 2009/10:149, s. 7, 30.

489. Ds 2013:49, *Högskolestiftelser: En ny verksamhetsform för ökad handlingsfrihet*, Utbildningsdepartementet, Stockholm, 2013, s. 9.

490. Motion 2005/06:Ub1, s. 18.

491. Intervju med Peter Honeth 2021-04-28. Se också Sveriges Television, ”Stiftelse-ägda universitet skjuts upp”, 2013-10-24; Stockholms universitet, ”Stockholms universitet vill se ökad autonomi oberoende av verksamhetsform”, pressmeddelande, 2013-11-15.

att kvalitetssäkra utbildningen.⁴⁹² Målet var att se om de som fullgjort sin utbildning hade fått en utbildning av hög kvalitet och hade de kompetenser som gjorde att Sverige som land kunde hävda sig i den ökade internationella konkurrensen.⁴⁹³ Detta tycker Honeth fortfarande vid intervju-tillfället är riktiga krav att ställa.⁴⁹⁴ Att utvärdera även dem som fullgjort sin utbildning och därmed fokusera på resultaten istället på hur verksamheten genomfördes, kunde ”lite högtidligt” ses som ”ett sätt att värna den akademiska friheten”.⁴⁹⁵ Det handlade från regeringens perspektiv om att fokusera på resultatet istället för på *hur* verksamheten bedrevs.

Regeringens kvalitetsutvärderingssystem ledde dock till en betydande oro. Inte minst hos rektorer som var rädda för att granskningen kunde medföra att vissa utbildningar, om de inte höll tillräckligt hög kvalitet, riskerade att reduceras. Enligt kritikerna till förslaget kunde utbildningen nämligen visst vara tillräckligt god, men eftersom studenterna hade lägre intagningspoäng var det svårt att nå upp till samma nivå som på de utbildningar eller lärosäten som hade högre intagningskrav. Regeringen Reinfeldts utgångspunkt var emellertid att argumenten från rektorerna och övriga kritiker mer hade att göra med den interna strukturen och organisationen, och detta skulle därför utvärderas av dem själva.⁴⁹⁶ Enligt Honeth var tanken att varje lärosäte också skulle utvärdera hur de internt garanterade kvaliteten på utbildningen.⁴⁹⁷

Den interna granskningen kom med tiden att kopplas ihop alltmer med det europeiska nätverket för kvalitetssäkring *European Association for Quality Assurance in Higher Education* (ENQA), där Sverige var medlem.⁴⁹⁸ ENQA hade som mål att harmonisera den högre utbildningen i

492. Motion 2005/06:Ub1, s. 14f.

493. Regeringens proposition 2009/10:139, s. 5.

494. Intervju med Peter Honeth 2021-04-28.

495. Samuelsson, MarieLouise, ”Ska Sverige bry sig om vad ENQA tycker och tänker?”, *Universitetslärares*, 2012-08-01.

496. Intervju med Peter Honeth 2021-04-28; regeringens proposition 2009/10:139, s. 12f; Åkesson, Eva, Malmberg, Anders, Eriksson, Per & Wiberg, Eva, ”Utvärderingarna håller inte måttet”, *Svenska Dagbladet*, 2013-09-23; Järlhage, Lenita, ”Utvärderingen av högskolor döms ut”, *Dagens Nyheter*, 2012-09-19.

497. Intervju med Peter Honeth 2021-04-28.

498. Regeringens proposition 2009/10:139, s. 26.

Europa genom att slå fast gemensamma principer för de nationella kvalitetssäkringssystemen.⁴⁹⁹ Från början hade Sverige inte några svårigheter att leva upp till principerna, men 2012 hände något. När UKÄ gjorde sin utvärdering av kvaliteten på lärosätenas utbildningsprogram visade det sig nämligen att 41 av totalt 189 utbildningsprogram fick omdömet ”bristande kvalitet”, samtidigt som själva kvalitetssäkringssystemet bedömdes vara otillfredsställande av en panel av europeiska experter. ENQA kritiserade det svenska kvalitetsutvärderingssystemet för att inte leva upp till de fastslagna ESG-standarderna, det vill säga till de gemensamma standarder och riktlinjer för hur högre utbildning kvalitetssäkrades och hur kvalitetssäkringsorganisationernas verksamhet bedrevs. Sverige uppfyllde bara tre av de fjorton kriterierna för fullt ENQA-medlemskap.⁵⁰⁰ Det var helt klart ett underbetyg för den svenska utbildningspolitiken och Alliansens målsättning ”att garantera förutsättningarna för en högre utbildning i världsklass” och ”att fokusera på kvalitet i den högre utbildningen”.⁵⁰¹ Följden blev att Sverige förlorade sitt medlemskap i ENQA.⁵⁰²

Dåvarande utbildningsministern Jan Björklund (FP) lät sig dock inte nedslås. I en artikel i *University World News* höll Björklund med om att kvaliteten inom det svenska utbildningsväsendet inte var tillräckligt bra, men menade att flera insatser nu gjordes för att komma tillrätta med problemen.⁵⁰³ Peter Honeth kommenterade i *Universitetsläraren* att det,

499. The European Association for Quality Assurance in Higher Education, ”About ENQA”, regeringens proposition 2004/05:162, *Ny värld – ny högskola*, Stockholm, 2005, s. 66.

500. Myklebust, Jan Petter, ”Row over ministry meddling and quality assurance blow”, *University World News* 2012-09-28; Kalpazidou Schmidt, Evanthia, Krogh Gravensén, Ebbe, Haase, Sanne, Mejlgaard, Niels, Kjeldager Ryan, Thomas & Sørensen, Mads P., *Autonomi och kvalitet: Ett uppföljningsprojekt om implementering och effekter av två högskolereformer i Sverige*, rapport från riksdagen 2013/14:RFR21, Delredovisning 1: Skrivbordsstudie om autonomi- och kvalitetsreformerna, Riksdagstryckeriet, Stockholm, 2014, s. 9.

501. Motion 2005/06:Ub1, s. 1.

502. Hopback, Achim, ”External review of HSV”, ENQA, Wien, 2012-09-17; *Universitetsläraren*, ”Utvärderingssystem underkänns av ENQA”, 2012-07-01; interpellation 2013/14:319 av Ibrahim Baylan (S), Sveriges medlemskap i Enqa; *Universitetsläraren*, ”Sverige förlorar sitt ENQA-medlemskap”, 2014-03-01.

503. Myklebust, Jan Petter, ”Quality assurance regime fails to meet European standards”, *University World News*, 2012-05-06.

”med eller utan medlemskap i ENQA, är fullt möjligt för Sverige att gå i bräschen med sitt nya kvalitetsutvärderingssystem”.⁵⁰⁴ Nederlaget vändes således till en möjlighet att vara först med det senaste. Eller som Honeth uttryckte det: Sverige var ”först med att ha mycket tydligare fokus på resultat, för att se vad vi får ut av ganska många miljarder”.⁵⁰⁵

Debatten var stundtals het och medlemskapet i ENQA kom att bli ett slagträ i en ideologisk diskussion kring hur och på vilket sätt utbildningen och forskningen på lärosätena utvärderades. I efterhand är Honeth självkritisk till att regeringen inte tillräckligt väl klarade av att tydliggöra skillnaderna mellan de två utvärderingssystemen. Det vill säga å ena sidan att UKÄ (tidigare Höskoleverket) som regeringens myndighet skulle utvärdera om de som lämnade lärosätena med examina hade uppfyllt de kunskapskrav som samhället behövde, å andra sidan att UKÄ utvärderade hur utbildningarna bedrevs.⁵⁰⁶ Regeringens intention var nämligen att ge lärosätena ökad självständighet gällande hur de bedrev sin verksamhet och samtidigt förbehålla sig rätten att genom statsmakternas kontrollorgan kvalitetsgranska högskoleutbildningarna genom bland annat examensprövningar.

Dubbeltydigheten vad gäller ökad autonomi och flera kontrollinstanser går att koppla till den kritik som har framkommit om att NPM i teorin var tänkt att leda till friare styrning, men i praktiken har lett till ökad administration och byråkratisering.⁵⁰⁷ Dessutom innebar autonomireformen en maktförskjutning bort från det akademiska kollegiet. Enligt utbildningshistorikern Janne Holmén försökte regeringen lösa paradoxen måluppfyllelse och autonomi genom att se till att universitetens styrelser visserligen var mer oberoende, men att de bemannades med representan-

504. Samuelsson, 2012.

505. Samuelsson, 2012.

506. Intervju med Peter Honeth 2021-04-28. För inlägg i debatten se Söderholm, Anders, ”UKÄ och det europeiska samarbetet”; Eliasson, Per-Olof, ”Sverige ansöker om nytt medlemskap i kvalitetssamarbetet ENQA”, *Universitetsläraren*, 2019-02-14; Flodström, Anders, ”Historiebeskrivning – ett nytt kvalitetssystem för den högre utbildningen”, PM 2010-04-08, Höskoleverket, Stockholm, 2010; Franke, Sigbrit, ”Och här är mina synpunkter på propositionen, som handlar om ett nytt kvalitetssäkrings-system”, Sigbrit Frankes blogg, 2010-04-14.

507. Forssell & Ivarsson Westerberg, 2014.

ter för externa intressenter. Detta gjorde det möjligt för fler högskolor att omvandlas till toppstyrda organisationer inspirerade av företagsledning, med minskat inflytande för kollegiala organ på fakultets- eller institutionsnivå, samtidigt som rektorns makt stärktes.⁵⁰⁸

Sammanfattning

Kapitlet har behandlat hur den borgerliga regeringen på 2000-talet tog sig an arvet efter 1990-talets reformer. Jag har visat hur regeringen Bildts allmänpolitiska huvudmålsättningar låg till grund även för Alliansregeringens syn på högskolepolitiken. Detta gällde inte minst lärosätenas och högskoleledningarnas autonomi och en önskan om ökad pluralism i högskolesektorn. Avreglering och avpolitisering var ideologiska begrepp som användes för att visa regeringens intentioner.

Att förändra högskolesektorn var emellertid inte en enkel uppgift. Både försöket att göra de statliga lärosätena mer självständiga genom att ge dem en annan verksamhetsform och förslaget om att få fler lärosäten att bli stiftelser strandade. För trots att det inom regeringen fanns en vilja att avreglera var inte alla för förändringen. Avreglering och avpolitisering blev således mer ett politiskt valspråk än en realitet.⁵⁰⁹

En skillnad mellan Bildtregeringen och Alliansregeringen var att den senare tydligare betonade kvalitetsgranskning och kvalitetsutvärdering än vad som hade varit fallet under 1990-talet. Det ökade fokuset på kvalitetsgranskning har även det sin motsvarighet på skolans område där inspektion och recentralisering alltmer har blivit tidens melodi. I forskning om skolan beskrivs det ofta som att ”en juridisk diskurs har etablerats på bekostnad av en pedagogisk”.⁵¹⁰ Samtidigt har, som nämndes redan i

508. Holmén, 2022.

509. Holmén & Ringarp, 2023, s. 57–71.

510. Lundström, Ulf, ”Lärares professionella autonomi under New Public Management-epoken”, *Utbildning och Demokrati* 27(1), 2018, s. 33–59. Citat s. 36. Angående juridifiering av svensk skola se även Novak, Judit, *Juridification of Educational Spheres: The Case of Swedish School Inspection*, Uppsala universitet, Uppsala, 2018; Rosén, Maria, Arneback, Emma & Bergh, Andreas, ”A Conceptual Framework for Understanding Juridification of and in Education”, *Journal of Education Policy* 36(6), 2021, s. 822–842 och däri refererad litteratur.

inledningskapitlet, varken marknadiseringen eller managementiseringen fått samma genomslag inom den högre utbildningen som inom övriga utbildningsväsendet. Däremot har, som jag kommer att återkomma till i slutkapitlet, ett marknadsekonomiskt språkbruk och synsätt fått fäste inom sektorn.

Som en följd av granskningarna försökte regeringen Reinfeldt också stimulera kvalitet genom resursfördelningssystemet. Intentionen var att så långt det var görbart minska den statliga styrningen och låta lärosä-
tena själva ta ansvar för sin interna organisation. I flera inlägg i debatten poängterades att det var skillnad mellan å ena sidan hur utbildnings- och forskningsverksamheten – som regeringen ansåg hörde till kärnan av den akademiska friheten – bedrevs och å andra sidan ansvaret för att utvär-
dera resultatet av verksamheten, som regeringen menade hörde till stats-
makternas uppdrag.

Ett nytillkommet inslag på 2000-talet var den ökade globaliseringen av utbildningssektorn. Skolor och högskolor i världsklass för att nå bästa tänkbara utbildningsresultat blev mantrat.⁵¹¹ Även om det finns skillna-
der mellan nationer går det att se stora likheter i de reformer – inom
både högre utbildning och den obligatoriska skolan – som genomförts
efter millennieskiftet. Det har blivit möjligt att ställa krav på väl utforma-
de kravprofiler, effektiv måluppfyllelse och bättre anpassning av yrkes-
skicklighet och yrkeskunnande med hänvisning till de krav som ställs på
utbildning i globaliseringens tidsålder. När utbildning alltmer kom att
ses som en viktig kugge i ländernas kunskapsekonomi ökade även stan-
dardiseringen inom sektorn. Bolognaprocessen är ett exempel på det.⁵¹² I

511. Dale, Roger, "Globalization, knowledge economy and comparative education", *Comparative Education*, 41(2), 2005, s. 117–149; Lingard, Bob, Nixon, Jon & Ranson, Stewart, "Remaking Education for a Globalized World: Policy and Pedagogic Possibilities", Lingard, Bob, Nixon, Jon & Ranson, Stewart (red.), *Transforming Learning in Schools and Communities: The Remaking of Education for a Cosmopolitan Society*, Continuum Studies in Education, Bloomsbury Publishing, New York, 2008, s. 3–36; Paine, Lynn & Zeichner, Kenneth M., "The Local and the Global in Reforming Teaching and Teacher Education", *Comparative Education Review* 56(4), 2012, s. 569–583.

512. de Wit, Hans, "The Bologna Process and the Wider World of Higher Education: The Cooperation Competition Paradox in a Period of Increased Nationalism", Curaj, Adrian, Deca, Ligia & Pricopie, Remus (red.), *European Higher Education Area: The Impact of Past and Future Policies*, Springer, Cham, 2008, s. 15–22; Kolokitha,

försöken att samordna högskoleutbildningarna inom EU startades också nätverket ENQA som hade som uppgift att se till att det fanns gemensamma principer för de nationella kvalitetssäkringssystemen. Alliansregeringens syn på kvalitetsutvärderingar och vilket kvalitetssäkringssystem som skulle vara rådande kom att strida mot ENQA:s standarder, vilket ledde till en debatt om hur utbildningens kvalitet skulle utvärderas. Diskussionen i sig är intressant och visar att regeringen ändå kom att styra högskolesektorn, men mer utifrån kontroll och utvärdering än genom detaljstyrning av medel. Under samma period ökade kritiken mot denna typ av granskning, som ansågs leda bort från kärnverksamheten. Mats Benner är i sin analys av kunskapssamhället inne på samma tankebanor. Enligt honom har högskolesektorn med åren blivit alltmer detaljstyrd trots att det funnits en intention att ge lärosätena mer formell autonomi. Det specifika i Sverige är dock att den statliga styrningen har varit diffus, vilket i sin tur har medfört större utrymme för egna styrningsmodeller och även viss konkurrens mellan lärosätena.⁵¹³

Magdalini, "Globalisation, Education Policy and the Bologna Process: Interlocking and Dependency Discourses", *Educational Journal of the University of Patra UNESCO Chair* 3(1), 2016, s. 108–122; Rönnström, Niclas, "Educating Competitive Teachers for a Competitive Nation?", *Policy Futures in Education* 3(6), 2015, s. 732–750.

513. Benner, 2008, s. 108f.